

2/2026,
mart-
aprel
(№ 00082)

SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARINING IQTISODIY RIVOJLANISHGA TA'SIRI VA ULARDAN SAMARALI FOYDALANISH YO'NALISHLARI

Yoqubova Fotimaxon Baxromjonovna

Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti Andijon Fakulteti «Iqtisodiyot» ta'lim
yo'nalishi 2-bosqich talabasi

DOI: https://doi.org/10.55439/EIT/vol14_iss2/828

Annotatsiya

Bugungi kunda sun'iy intellekt texnologiyalari jahon iqtisodiyotining rivojlanishiga ta'sir ko'rsatayotgan eng muhim innovatsion omillardan biri hisoblanadi. Mazkur maqolada sun'iy intellektning iqtisodiy o'sish, mehnat unumdorligi, biznes jarayonlarini optimallashtirish va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishdagi o'rni tahlil qilingan. Tadqiqot davomida sun'iy intellektidan foydalanishning xalqaro tajribalari o'rganilib, uning iqtisodiyot tarmoqlarida qo'llanilishi natijasida yuzaga kelayotgan ijobiy o'zgarishlar hamda mavjud muammolar baholangan. Tadqiqot natijasida sun'iy intellekt texnologiyalaridan samarali foydalanish orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirish va milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini kuchaytirishga qaratilgan takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlari: Sun'iy intellekt, raqamli iqtisodiyot, iqtisodiy o'sish, innovatsiyalar, mehnat unumdorligi, avtomatlashtirish, raqobatbardoshlik, iqtisodiy samaradorlik, texnologik taraqqiyot.

Аннотация

В настоящее время технологии искусственного интеллекта являются одним из важнейших инновационных факторов, оказывающих значительное влияние на развитие мировой экономики. В данной статье проанализирована роль искусственного интеллекта в обеспечении экономического роста, повышении производительности труда, оптимизации бизнес-процессов и развитии цифровой экономики. В ходе исследования был изучен международный опыт использования искусственного интеллекта, а также оценены положительные изменения и существующие проблемы, возникающие в результате его внедрения в различные отрасли экономики. На основе проведённого анализа разработаны предложения, направленные на повышение экономической эффективности и укрепление конкурентоспособности национальной экономики посредством эффективного использования технологий искусственного интеллекта.

Ключевые слова: Искусственный интеллект, цифровая экономика, экономический рост, инновации, производительность труда, автоматизация, конкурентоспособность, экономическая эффективность, технологическое развитие.

Abstract

Today, artificial intelligence technologies are considered one of the most important innovative factors influencing global economic development. This article analyzes the role of artificial intelligence in promoting economic growth, increasing labor productivity, optimizing business processes, and fostering the development of the digital economy. The study examines international experience in the application of artificial intelligence and evaluates the positive changes and existing

challenges arising from its implementation across various sectors of the economy. Based on the research findings, several recommendations are proposed to enhance economic efficiency and strengthen national competitiveness through the effective utilization of artificial intelligence technologies.

Keywords: Artificial intelligence, digital economy, economic growth, innovation, labor productivity, automation, competitiveness, economic efficiency, technological development.

Kirish

Zamonaviy iqtisodiyotda raqamli texnologiyalar va innovatsiyalarning ahamiyati tobora ortib bormoqda. Ayniqsa, sun'iy intellekt texnologiyalari iqtisodiy rivojlanishning yangi bosqichini shakllantirayotgan muhim omillardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Ushbu texnologiyalar katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlash, iqtisodiy jarayonlarni tahlil qilish, prognozlash hamda boshqaruv qarorlarini qabul qilish samaradorligini oshirish imkonini bermoqda.

Bugungi kunda sun'iy intellekt sanoat, moliya, transport, ta'lim va sog'liqni saqlash kabi ko'plab sohalarda keng qo'llanilmoqda. Natijada mehnat unumdorligi oshib, ishlab chiqarish xarajatlari kamaymoqda hamda resurslardan foydalanish samaradorligi yaxshilanmoqda. Bundan tashqari, sun'iy intellekt texnologiyalari yangi mahsulot va xizmatlarni yaratish orqali innovatsion faoliyatning rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellektdan samarali foydalanayotgan mamlakatlar iqtisodiy o'sish sur'atlarini tezlashtirish va xalqaro raqobatbardoshlikni mustahkamlash imkoniyatiga ega bo'lmoqda. O'zbekistonda ham raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish va ilg'or texnologiyalarni joriy etishga alohida e'tibor qaratilayotgani mazkur mavzuning dolzarbligini yanada oshiradi. Shu munosabat bilan sun'iy intellekt texnologiyalarining iqtisodiy rivojlanishga ta'sirini o'rganish, uning afzalliklari va mavjud muammolarini tahlil qilish hamda ulardan samarali foydalanish yo'nalishlarini aniqlash muhim ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqolaning maqsadi sun'iy intellektning iqtisodiy rivojlanishdagi o'rnini tadqiq etish va uning samaradorligini oshirishga qaratilgan takliflarni ishlab chiqishdan iborat.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Sun'iy intellekt texnologiyalarining iqtisodiy rivojlanishga ta'siri masalasi so'nggi yillarda iqtisodiyot fanining eng dolzarb tadqiqot yo'nalishlaridan biriga aylandi. Mazkur masala bo'yicha olib borilgan ilmiy izlanishlar shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellekt nafaqat texnologik taraqqiyotning mahsuli, balki iqtisodiy o'sishni jadallashtiruvchi muhim omil ham hisoblanadi. Iqtisodiy rivojlanish va innovatsiyalar o'rtasidagi bog'liqlik dastlab J. Shumpeter tomonidan asoslab berilgan bo'lib, u innovatsiyalarni iqtisodiy taraqqiyotning asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida baholagan. Uning fikricha, yangi texnologiyalar va innovatsion yechimlarning amaliyotga joriy etilishi ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi hamda iqtisodiy tizimda sifat jihatidan yangi bosqichni shakllantiradi. Mazkur nazariya bugungi kunda sun'iy intellektning iqtisodiyotdagi rolini tushuntirishda muhim nazariy asoslardan biri bo'lib xizmat qilmoqda.

Sun'iy intellekt tushunchasining ilmiy asoslari J. McCarthy tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, u ushbu texnologiyani inson tafakkuriga xos vazifalarni bajarishga qodir tizim sifatida ta'riflagan. Keyingi tadqiqotlarda sun'iy intellektning ma'lumotlarni qayta ishlash, tahlil qilish

va prognozlash imkoniyatlari iqtisodiy jarayonlarni boshqarishda samarali vosita ekanligi ta'kidlangan.

Zamonaviy iqtisodchilar Erik Brinjolfsson va Endryu Makafi raqamli texnologiyalar, xususan sun'iy intellektning mehnat unumdorligini oshirish va iqtisodiy samaradorlikka ta'sirini keng o'rganganlar. Ularning tadqiqotlariga ko'ra, sun'iy intellektdan foydalanish korxonalar faoliyatida xarajatlarni kamaytirish, mahsulot sifatini yaxshilash hamda boshqaruv qarorlarining aniqligini oshirish imkonini beradi.

Xalqaro tashkilotlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda ham sun'iy intellektning iqtisodiyotga ta'siri yuqori baholanmoqda. Xususan, xalqaro ekspertlarning fikricha, sun'iy intellekt texnologiyalarining keng qo'llanilishi yaqin yillarda global iqtisodiy o'sish sur'atlarining oshishiga va yangi ish o'rinlarining yaratilishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ayrim tadqiqotchilar texnologik transformatsiya natijasida mehnat bozorida tarkibiy o'zgarishlar yuz berishi va ayrim kasblarga bo'lgan talabning kamayishi mumkinligini qayd etadilar. Mavzu bo'yicha ilmiy manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellekt texnologiyalarining iqtisodiy rivojlanishga ta'siri yetarlicha o'rganilgan bo'lsa-da, rivojlanayotgan mamlakatlar sharoitida ushbu texnologiyalardan samarali foydalanish mexanizmlarini takomillashtirish masalalari qo'shimcha tadqiqotlarni talab etadi. Aynan shu jihat mazkur tadqiqotning ilmiy ahamiyatini belgilaydi.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotni amalga oshirish jarayonida iqtisodiy hodisa va jarayonlarni har tomonlama o'rganishga imkon beruvchi ilmiy tadqiqot usullaridan foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosini tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, statistik kuzatuv, ilmiy abstraksiya, induksiya va deduksiya usullari tashkil etdi. Tadqiqotning dastlabki bosqichida sun'iy intellekt texnologiyalarining iqtisodiy rivojlanishga ta'siri bo'yicha xorijiy va mahalliy ilmiy adabiyotlar o'rganildi hamda nazariy qarashlar tahlil qilindi. Bu jarayonda mavzuga oid ilmiy maqolalar, monografiyalar, xalqaro tashkilotlar hisobotlari va statistik ma'lumotlardan foydalanildi. Qiyosiy tahlil usuli yordamida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish darajasi yuqori bo'lgan davlatlar tajribasi o'rganildi va ularning iqtisodiy natijalari o'zaro taqqoslandi. Ushbu yondashuv sun'iy intellektning iqtisodiy samaradorlikka ta'sir etuvchi asosiy omillarini aniqlash imkonini berdi.

Tizimli yondashuv asosida sun'iy intellekt texnologiyalarining iqtisodiyotning turli tarmoqlariga ta'siri yagona tizim sifatida baholandi. Bunda ishlab chiqarish, moliya, transport, savdo va xizmat ko'rsatish sohalarida kuzatilayotgan o'zgarishlar o'zaro bog'liqlikda tahlil qilindi. Bundan tashqari, ilmiy umumlashtirish usuli orqali olingan nazariy va amaliy ma'lumotlar tizimlashtirilib, sun'iy intellekt texnologiyalaridan samarali foydalanish bo'yicha xulosalar shakllantirildi. Tadqiqot davomida olingan natijalar asosida iqtisodiy rivojlanishni jadallashtirish va raqobatbardoshlikni oshirishga qaratilgan ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqildi. Mazkur metodologik yondashuv tadqiqot natijalarining ilmiy asoslanganligini ta'minlash bilan bir qatorda, sun'iy intellekt texnologiyalarining iqtisodiy rivojlanishdagi o'rnini kompleks baholash imkonini berdi.

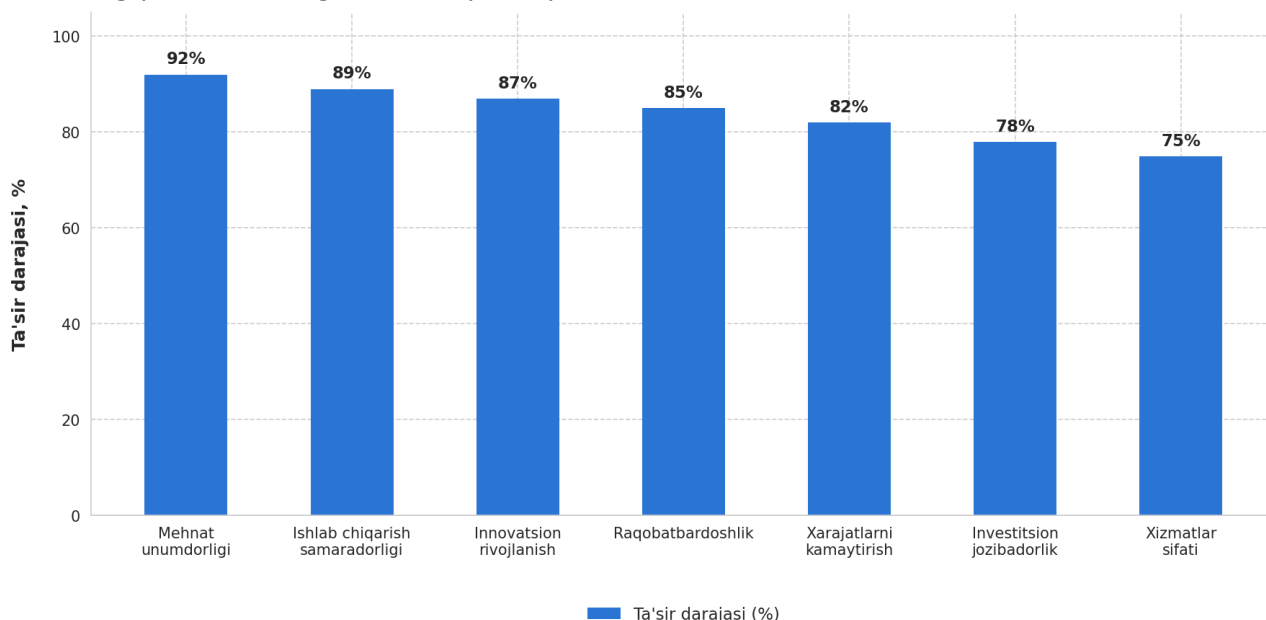
Muhokama va natijalar

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, sun'iy intellekt texnologiyalari zamonaviy iqtisodiy rivojlanishning eng muhim omillaridan biriga aylanib bormoqda. Ushbu texnologiyalarning iqtisodiyot tarmoqlariga keng joriy etilishi ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, resurslardan foydalanishni optimallashtirish va boshqaruv sifatini

yaxshilash imkonini bermoqda. Natijada iqtisodiy subyektlarning raqobatbardoshligi ortib, iqtisodiy o'sish uchun qo'shimcha imkoniyatlar yaratilmoqda. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellektning iqtisodiyotga ta'siri, avvalo, mehnat unumdorligining oshishida namoyon bo'lmoqda. An'anaviy usullarda ko'p vaqt talab qiladigan ma'lumotlarni yig'ish, qayta ishlash va tahlil qilish jarayonlari sun'iy intellekt yordamida bir necha barobar tez amalga oshirilmoqda. Bu esa boshqaruv qarorlarining tezkorligi va aniqligini oshirib, korxonalar faoliyatining samaradorligini kuchaytirmoqda.

Ishlab chiqarish sohasida sun'iy intellekt asosidagi avtomatlashtirilgan tizimlar mahsulot sifatini nazorat qilish, texnik nosozliklarni oldindan aniqlash va ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish imkonini bermoqda. Natijada korxonalarning operatsion xarajatlari kamayib, ishlab chiqarish hajmi va rentabellik darajasi oshmoqda. Mazkur holat sanoat korxonalarining ichki va tashqi bozorlardagi raqobatbardoshligini mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

Moliya sektorida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish risklarni boshqarish, kredit layoqatini baholash va firibgarlik holatlarini aniqlash samaradorligini oshirmoqda. Banklar va moliyaviy institutlar tomonidan katta hajmdagi ma'lumotlarning tahlil qilinishi moliyaviy qarorlarning aniqligini ta'minlash bilan bir qatorda xizmat ko'rsatish sifatining yaxshilanishiga ham olib kelmoqda. Bu esa moliyaviy tizimning barqarorligini mustahkamlashga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Savdo va xizmatlar sohasida sun'iy intellekt iste'molchilar xulq-atvorini o'rganish, talabni prognozlash va individual takliflarni shakllantirish imkonini bermoqda. Korxonalar mijozlar ehtiyojlarini chuqurroq tahlil qilish orqali bozordagi o'z mavqeini mustahkamlashga erishmoqda. Shu bilan birga, elektron tijorat platformalarida sun'iy intellektdan foydalanish savdo hajmining ortishi va xizmatlar sifatining yaxshilanishiga xizmat qilmoqda.

Rasm izohi: Grafikdan ko'rinib turibdiki, sun'iy intellekt texnologiyalarining eng katta ta'siri mehnat unumdorligi va ishlab chiqarish samaradorligini oshirishda namoyon bo'lmoqda.

1-rasm. Sun'iy intellekt texnologiyalarining iqtisodiy rivojlanish omillariga ta'siri.¹

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, sun'iy intellektning iqtisodiy rivojlanishga ta'siri faqat ishlab chiqarish samaradorligi bilan cheklanmaydi. U innovatsion faoliyatni rag'batlantirish, yangi biznes modellarni shakllantirish va yuqori qo'shilgan qiymat yaratuvchi tarmoqlarni rivojlantirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, startaplar va texnologik kompaniyalar faoliyatida sun'iy intellektdan foydalanish yangi iqtisodiy imkoniyatlarning vujudga kelishiga sabab bo'lmoqda. Biroq tadqiqot natijalari sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etish bilan bog'liq ayrim muammolar mavjudligini ham ko'rsatdi. Jumladan, malakali mutaxassislar yetishmasligi, texnologik infratuzilmaning to'liq shakllanmaganligi, ma'lumotlar xavfsizligi bilan bog'liq xatarlar va mehnat bozorida tarkibiy o'zgarishlar ushbu texnologiyalarni keng qo'llash jarayonini murakkablashtirmoqda. Shu sababli sun'iy intellektdan foydalanish jarayonida iqtisodiy samaradorlik bilan bir qatorda ijtimoiy va institutsional omillarni ham hisobga olish muhim hisoblanadi. Umuman olganda, olib borilgan tahlillar sun'iy intellekt texnologiyalari iqtisodiy o'sishni jadallashtirish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, innovatsion rivojlanishni rag'batlantirish va milliy iqtisodiyotning xalqaro raqobatbardoshligini kuchaytirishning muhim omili ekanligini tasdiqladi.

1-jadval

Sun'iy intellekt texnologiyalarining iqtisodiyot tarmoqlariga ta'siri²

No	Iqtisodiyot tarmog'i	Sun'iy intellektning qo'llanilishi	Kutilayotgan iqtisodiy natija
1	Sanoat	Ishlab chiqarishni avtomatlashtirish, texnik jarayonlarni monitoring qilish, sifat nazorati	Xarajatlar kamayishi, ishlab chiqarish unumdorligining oshishi
2	Moliya	Risklarni baholash, kredit layoqatini aniqlash, firibgarlikni aniqlash, investitsion analiz	Moliyaviy barqarorlikning kuchayishi, qarorlarning aniqligi ortishi
3	Savdo	Talabni prognozlash, mijozlar xulq-atvorini tahlil qilish, individual takliflar shakllantirish	Savdo hajmining oshishi, mijozlar qoniqish darajasining ortishi
4	Transport	Logistika jarayonlarini optimallashtirish, marshrutlarni prognozlash, avto boshqaruv tizimlari	Vaqt va xarajatlarning qisqarishi, xavfsizlikning oshishi
5	Ta'lim	Individual o'quv platformalari, bilim darajasini baholash, o'quv jarayonini moslashtirish	Ta'lim sifatining yaxshilanishi, samaradorlikning oshishi
6	Sog'liqni saqlash	Diagnostika, tibbiy tasvirlarni tahlil qilish, bemorlar holatini prognozlash, davolash jarayonini optimallashtirish	Tibbiy xizmatlar samaradorligining oshishi, xatoliklarning kamayishi

Manba: Muallif tomonidan tuzilgan.

Xulosa va takliflar

Tadqiqot natijalari asosida shuni ta'kidlash mumkinki, sun'iy intellekt texnologiyalari zamonaviy iqtisodiyotning strategik resursiga aylanib bormoqda. Ushbu texnologiyalar ishlab chiqarish omillaridan foydalanish samaradorligini oshirish, iqtisodiy jarayonlarni optimallashtirish va innovatsion rivojlanishni jadallashtirish orqali iqtisodiy o'sishning yangi manbalarini shakllantirmoqda. Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi sharoitida sun'iy intellektdan samarali foydalanish nafaqat alohida korxonalar, balki butun milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini belgilovchi muhim omil hisoblanadi. O'tkazilgan

tahlillar shuni ko'rsatdiki, sun'iy intellekt texnologiyalarining iqtisodiyot tarmoqlariga keng joriy etilishi mehnat unumdorligini oshirish, ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish, boshqaruv tizimini takomillashtirish va investitsion jozibadorlikni kuchaytirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ushbu texnologiyalar innovatsion faoliyatni rivojlantirish va yuqori qo'shilgan qiymat yaratuvchi iqtisodiy tarmoqlarni kengaytirishda ham muhim rol o'ynaydi. Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, quyidagi takliflarni ilgari surish maqsadga muvofiq deb hisoblanadi:

Birinchidan, sun'iy intellekt texnologiyalarini rivojlantirish va amaliyotga joriy etishga qaratilgan davlat dasturlarini yanada takomillashtirish zarur. Bu iqtisodiyot tarmoqlarida raqamli transformatsiya jarayonlarini jadallashtirishga xizmat qiladi.

Ikkinchidan, oliy ta'lim muassasalarida sun'iy intellekt, ma'lumotlar tahlili va raqamli texnologiyalar yo'nalishlari bo'yicha yuqori malakali kadrlar tayyorlash hajmini kengaytirish lozim. Chunki inson kapitalining sifati texnologik rivojlanishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi.

Uchinchidan, ilmiy-tadqiqot faoliyatini qo'llab-quvvatlash va innovatsion startaplarni rag'batlantirish mexanizmlarini kuchaytirish maqsadga muvofiqdir. Bu yangi texnologik yechimlarning yaratilishi va iqtisodiyotga joriy etilishini tezlashtiradi.

To'rtinchidan, sun'iy intellektdan foydalanish jarayonida ma'lumotlar xavfsizligi va shaxsiy ma'lumotlar himoyasini ta'minlashga qaratilgan huquqiy mexanizmlarni yanada takomillashtirish zarur.

Beshinchidan, iqtisodiyotning ustuvor tarmoqlarida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish samaradorligini muntazam monitoring qilib borish va ilg'or xalqaro tajribalarni milliy amaliyotga moslashtirish tavsiya etiladi.

Xulosa qilib aytganda, sun'iy intellekt texnologiyalaridan oqilona va samarali foydalanish O'zbekiston iqtisodiyotining innovatsion rivojlanishini ta'minlash, raqamli transformatsiyani jadallashtirish hamda mamlakatning xalqaro iqtisodiy maydondagi raqobatbardoshligini mustahkamlashning muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Schumpeter J.A. The Theory of Economic Development. – Harvard University Press, 1934.
2. McCarthy J. What is Artificial Intelligence? – Stanford University, 2007.
3. Russell S., Norvig P. Artificial Intelligence: A Modern Approach. – Pearson Education, 2021.
4. Brynjolfsson E., McAfee A. The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. – New York: W.W. Norton & Company, 2014.
5. Agrawal A., Gans J., Goldfarb A. Prediction Machines: The Simple Economics of Artificial Intelligence. – Harvard Business Review Press, 2018.
6. OECD. Artificial Intelligence in Society. – Paris: OECD Publishing, 2019.
7. World Bank. World Development Report 2021: Data for Better Lives. – Washington DC: World Bank Publications, 2021.
8. International Monetary Fund (IMF). Artificial Intelligence and the Future of Work. – Washington DC, 2024.
9. UNESCO. Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence. – Paris, 2021.
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining sun'iy intellekt texnologiyalarini rivojlantirishga oid qarori. – Toshkent, 2021.
11. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari. – Toshkent, 2025.
12. World Economic Forum. Future of Jobs Report 2025. – Geneva, 2025.